

*Tomasz Czapiewski**

Funkcje integracji europejskiej z perspektywy subpaństwowych elit politycznych. U źródeł proeuropejskiego konsensusu w Szkocji

Functions of European Integration from the Perspective of Sub-State Political Elites. At the Root of the Pro-European Consensus in Scotland

Abstract

This article aims to explain the phenomena of incredibly broad consensus among the Scottish political elites around European integration. All relevant political forces (present in the 2016–2021 term in the Scottish Parliament) have unequivocally supported further membership. European integration and the EU are specifically defined in public debate to carry out certain functions from the perspective of the Scottish political elite. These interpretations in this text are divided into three categories, serving three basic functions: facilitation of the process of increasing the competences of Scottish institutions (through independence or decentralisation), support for social development based on left-wing values and strengthening the distinctiveness of Scotland's national identity. They were distinguished through in-depth analysis of scientific literature, documents of public institutions and political parties and statements of Scottish politicians. Author concludes that the distinction between the three basic functions of European integration from the perspective of the Scottish political elite is justified, although it is not always possible to draw a precise line between them. It is also easy to see that there are interrelationships between the different elements of these functions.

Słowa kluczowe: dewolucja, regionalizm, integracja europejska, brexit

Keywords: Devolution, Regionalism, European Integration, Brexit

* **Tomasz Czapiewski** – Uniwersytet Szczeciński, e-mail: tomasz.czapiewski@usz.edu.pl, ORCID: 0000-0002-7861-8455.

Wprowadzenie

W ostatnich dekadach można dostrzec, że szkockie społeczeństwo oraz elity polityczne wykazują postawę pozytywną wobec integracji europejskiej oraz członkostwa Wielkiej Brytanii (WB) w Unii Europejskiej (UE), zwłaszcza w porównaniu z innymi mieszkańcami kraju. Relacja ta może nie mieć jednak charakteru jednostronnego. W związku z tym hipotezą badawczą pracy jest stwierdzenie, że integracja i UE są wykorzystywane w szkockiej debacie politycznej i w szczególny sposób definiowane, pozwalając na realizację określonych funkcji z perspektywy szkockich elit politycznych. Interpretacje te zostały w niniejszym tekście ujęte w ramach trzech podstawowych funkcji: facylitacja procesu uniezależniania się instytucji szkockich (przez niepodległość lub decentralizację), wsparcie rozwoju społecznego w oparciu o wartości lewicowe oraz wzmocnienie odrębności szkockiej tożsamości narodowej. Wyróżniono je na podstawie analizy literatury naukowej, dokumentów programowych instytucji publicznych i partii politycznych oraz wypowiedzi szkockich polityków. Powyższe trzy funkcje zostaną szerzej wyjaśnione w następnych podrozdziałach, po krótkim opisie szkockich postaw wobec integracji europejskiej. Wskazane w obrębie niniejszego problemu badawczego zjawiska wydają się oddziaływać na co najmniej dwa ważne procesy polityczne, które mają miejsce w Wielkiej Brytanii i Europie. Po pierwsze, uwzględnienie oczekiwań Szkotów należy do najtrudniejszych wyzwań stojących przed aktorami odpowiedzialnymi za ukształtowanie relacji brytyjsko-unijnych po brexicie. Po drugie, wszystkie te okoliczności mają istotny wpływ na wzmocnienie trendów decentralizacyjnych, które utrudniają utrzymanie jedności Wielkiej Brytanii i mogą stanowić podstawę do wzruszenia ustaleń podjętych w referendum w sprawie niepodległości Szkocji w 2014 r.

Dodać należy zastrzeżenie, że szkockie elity polityczne nie są homogeniczne, ale powyższe obserwacje odnośnie do funkcji dotyczą zdecydowanej większości środowisk politycznych z wyjątkiem Szkockiej Partii Konserwatywno-Unionistycznej, która jednak w ostatnim ćwierćwieczu przeżywała poważny kryzys, co przejawiało się słabymi wynikami wyborczymi i brakiem udziału w rządzeniu na poziomie Szkocji.

Głosy w referendum w sprawie dalszego członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej z 2016 r. nie były równomiernie rozłożone w całej Wielkiej Brytanii. Zwolennicy *Leave* zdobyli największy udział w łącznej liczbie oddanych głosów w Anglii i Walii (odpowiednio 53,4% oraz 52,5%), natomiast *Remain* – w Szkocji i Irlandii Północnej (odpowiednio 62,0% oraz 55,8%). W Anglii Londyn był jedynym regionem administracyjnym, w którym zwolennicy pozostania w UE przeważali. Na terenie

Szkocji wygrali zaś we wszystkich 32 okręgach wyborczych. Frekwencja w referendum wyniosła odpowiednio 73,0% w Anglii, 71,7% w Walii, 67,2% w Szkocji i 62,7% w Irlandii Północnej¹.

Należy podkreślić, że w Szkocji ukształtował się niesłychanie szeroki konsensus elit politycznych wokół integracji europejskiej. Wszystkie istotne siły polityczne (obecne w kadencji 2016–2021 w Parlamencie Szkockim²) jednoznacznie popierały dalsze członkostwo Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej i pozytywnie oceniały dotychczasowy bilans członkostwa z perspektywy Szkocji, niezależnie od pojawiających się głosów krytycznych. Podobieństwa między partiami dotyczyły nawet tej ostatniej kwestii – najczęściej formułowano zarzuty braku odpowiedzialności politycznej i deficytu demokracji w Unii Europejskiej, a także obawy przed jednolitą walutą europejską. Spór między partiami politycznymi w kontekście europejskim był pochodną kluczowego podziału w szkockim systemie politycznym, dotyczącego postulatu niepodległości Szkocji. Partie unionistyczne³ głosiły, że interesy Szkocji są najlepiej reprezentowane przez bycie częścią dużego, silnego państwa członkowskiego, takiego jak WB, podczas gdy partie niepodległościowe⁴ uważały, że najlepsze dla Szkocji byłoby funkcjonowanie jako małe, ale niezależne państwo członkowskie⁵. Ukazuje to po części, że kwestia europejska bywa często wtórna wobec sporów wewnętrznych i traktowana instrumentalnie w debacie politycznej.

Różnice zdań między partiami widoczne były także w odniesieniu do kierunków integracji europejskiej, gdzie Szkoccy Konserwatyści koncentrowali się na jej gospodarczym wymiarze, podczas gdy pozostałe formacje, klasyfikowane zazwyczaj jako lewicowe lub centrolewicowe, акцен-

¹ E. Uberoi, *European Union Referendum 2016*, “House of Commons Library Briefing Papers” 2016, No. CBP 7639, 29 June.

² Status partii parlamentarnych w 129-osobowym Parlamencie Szkockim w tej kadencji posiadają: Szkocka Partia Narodowa (ang. *Scottish National Party*, SNP) – 63 mandaty, Szkoccy Konserwatyści (oficjalnie „Szkocja Partia Konserwatywna i Unionistyczna”, ang. *Scottish Conservative and Unionist Party*) – 31 mandatów, Szkocka Partia Pracy (ang. *Scottish Labour Party*) – 21 mandatów, Szkocka Partia Zielonych (ang. *Scottish Green Party*) – 6 mandatów oraz Szkoccy Liberalni Demokraci (ang. *Scottish Liberal Democrats*) – 5 mandatów. Tylko SNP nie posiada odpowiednika/struktury nadrzędnej na szczeblu ogólnobrytyjskim. Jej postulaty programowe w kwestiach światopoglądowych oraz ekonomicznych można określić jako lewicowe lub centrolewicowe.

³ Szkoccy Konserwatyści, Szkocka Partia Pracy oraz Szkoccy Liberalni Demokraci.

⁴ Główną partią reprezentującą środowiska niepodległościowe jest Szkocka Partia Narodowa. Status partii popierającej postulat niepodległości Szkocji wśród partii parlamentarnych ma jeszcze Szkocka Partia Zielonych.

⁵ C. Jeffery, D. Hough, *Devolution and Electoral Politics: Where does the UK fit in?*, w: *Devolution and Electoral Politics*, red. D. Hough, C. Jeffery, Manchester 2006, s. 248–256.

towały także konieczność integracji polityczno-społecznej. Szkocka Partia Narodowa (ang. *Scottish National Party*, SNP), skupiająca środowiska niepodległościowe, stała się w latach 90. najbardziej proeuropejską partią w Szkocji i być może w Wielkiej Brytanii jako całości, i wydaje się, że status ten utrzymała do dziś. Szersza, kosmopolityczna wizja szkockiej przyszłości została ujęta w 1988 r. w hasle SNP „Niepodległość w Europie” (*Independence in Europe*).

W niniejszej pracy nie będą opisywane szerzej wyjątki od ogólnej reguły proeuropejskości (rozumianej jako postawa wobec integracji europejskiej) szkockich elit politycznych. Dodać należy jednak dwa zastrzeżenia. Po pierwsze, zjawisko to nie ma wyjątkowo długiej historii. Jeszcze w początkach członkostwa Wielkiej Brytanii we Wspólnotach zarówno szkockie społeczeństwo, jak i szkockie elity polityczne były relatywnie bardziej eurosceptyczne niż ich angielscy odpowiednicy. Zmieniło się to dopiero w latach 80. Po drugie, owa proeuropejskość od tego czasu nie była nieprzerwanie jednoznaczna. W SNP największe wątpliwości wobec integracji europejskiej widoczne były w latach 2000–2004, na które przypadło przywództwo Johna Swinneya, niezdecydowanego wobec projektu Konstytucji Europejskiej. Warto dodać, że na przełomie wieków w wyniku zmiany kierunku projektu integracyjnego, co wiązało się z widocznym zaniedbaniem interesów regionalnych, wiele partii regionalnych w Europie zmieniło swoje stanowisko na bardziej eurosceptyczne.

Kampania przed referendum w sprawie dalszego członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej z 2016 r. w Szkocji wyglądała znacząco inaczej niż ta w referendum niepodległościowym w 2014 r.⁶, u wielu Szkotów budując wrażenie „obcości” – referendum to koncepcja angielska, realizowana przez Anglików na rzecz Anglików, czego odbiciem była w Szkocji frekwencja – niższa niż w skali kraju o 5,0 p.p. W okresie bezpośrednio po referendum widoczny był kontrast – chaos w Anglii (rynki finansowe i walutowe, dymisja Davida Camerona, konflikty w Partii Pracy) i sta-

⁶ Temat referendum niepodległościowego oraz jego europejskiego kontekstu został szerzej opisany w: T. Czapiewski, *Referendum niepodległościowe w zmieniającym się systemie politycznym. Przykład Szkocji i Zjednoczonego Królestwa*, w: *Zmiany w systemach politycznych w Europie i na Świecie*, red. K. Kamińska-Korolczuk, M. Mielewczyk, R. Ożarowski, Wydawnictwo Athenae Gedanenses, Gdańsk 2017, s. 29–46. T. Czapiewski, *Referendum niepodległościowe w Szkocji jako klęska i triumf Szkockiej Partii Narodowej*, „Przegląd Zachodni” nr 1/2016, t. 358, s. 117–132; T. Czapiewski, *Szkocja wobec Unii Europejskiej w kontekście referendum niepodległościowego*, w: *Kryzys liberalnej demokracji w Europie i próby jego zażegnania*, red. S. Ossowski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015, s. 75–88.

bilność w Szkocji⁷. Przebieg kampanii w Szkocji kontrastował istotnie z debatami toczącymi się na południe od granicy, gdzie w ofensywie były formacje reprezentujące antyeuropejskie nastawienie – frakcje Partii Konserwatywnej Zjednoczonego Królestwa i Partia Niepodległości Zjednoczonego Królestwa (UKIP), a tradycyjnie bardziej proeuropejskie partie, zwłaszcza Partia Pracy, stały się również bardziej wrogo nastawione do wielu aspektów integracji.

Facylitacja procesu uniezależniania się instytucji szkockich przez decentralizację lub niepodległość

W pierwszym rządzie Unia Europejska z perspektywy szkockiej może stworzyć zewnętrzne ramy gospodarcze i polityczne dla szkockiej niepodległości, które w pewien sposób mogłyby zastąpić strukturę Zjednoczonego Królestwa. Największą obawą z perspektywy szkockich secesjonistów była izolacja ze strony angielskiej, a członkostwo w UE stało się środkiem ochronnym. Europa pozwalała też na inne ujęcie ram secesji – nie negatywnie pojmowany separatyzm i odrywanie się od Wielkiej Brytanii, ale zbliżanie się do Europy. Wydaje się też, że członkostwo w UE zmniejsza wiele kosztów transformacji po uzyskaniu niepodległości – dostęp do wspólnego rynku, fundusze strukturalne dla gorzej rozwiniętych obszarów oraz gotowy system instytucjonalny, w którym małe państwa mają nieproporcjonalnie istotny głos. Europejski kontekst nie tylko zapewniłby zewnętrzny system wsparcia politycznego dla małego kraju, takiego jak Szkocja, ale także alternatywę gospodarczą, usuwając zagrożenie gospodarcze izolacji ze strony Anglii⁸. Integracja europejska była więc jednym z elementów, które pozwalały aspirującą do państwowości wspólnotę postrzegać jako zdolną do samodzielnego funkcjonowania⁹. Wiele słuszności należy w tym miejscu przyznać zastrzeżeniom, które formułuje m.in. Klaus Jürgen Nagel, stwierdzając, że sama integracja z UE ma drugorzędne znaczenie dla partii regionalnych, a ich sukces zależy przede wszystkim od ich zdolności do mobilizowania wyborców w kraju. Wpływ UE na regiony jest zatem zróżnicowany w zależności od tej zdolności – nieza-

⁷ N. McGarvey, F. Stewart, *European, not British? Scottish Nationalism and the EU Referendum*, w: *The Future of the UK. Between Internal and External Divisions*, red. M. Guderjan, Berlin 2016, s. 63.

⁸ E. Hepburn, *The New Politics of Autonomy. Territorial Strategies and the uses of European Integration by Political Parties in Scotland, Bavaria and Sardinia 1979–2005*, European University Institute, Florence 2007, s. 99–100.

⁹ E. Ramsøy Jerve, *Explaining Scottish and Catalan Secessionist Mobilization in the Framework of the EU*, 2015, s. 44–47.

leżność staje się bardziej atrakcyjna, jeśli koszty gospodarcze i społeczne wydają się niższe wewnątrz UE¹⁰.

Nie ma obecnie poważnych wątpliwości, że reforma ustrojowa przeprowadzona w WB w latach 1997–1998, nazywana zbiorczą dewolucją, była paradoksalnie zmianą rewolucyjną – z dwóch powodów. Stworzyła strukturę szkockich instytucji pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z wyborów szkockich obywateli, ale też w dłuższej perspektywie wzmocniła środowiska niepodległościowe i możliwość secesji Szkocji¹¹. W czasie realizacji reformy rządu Partii Pracy Tony’ego Blaira dewolucja była postrzegana jako część projektu mającego na celu proeuropejską modernizację Wielkiej Brytanii i zgodnie z duchem regionalizmu i pomocniczości, który był wówczas wyraźnie obecny w UE¹². Podczas gdy kwestia roli Szkocji w Europie nie znalazła się w centrum kampanii w głosowaniu referendalnym nad reformą dewolucyjną w 1997 r.¹³, badania wskazują, że zaawansowanie integracji europejskiej miało istotny wpływ na poparcie dewolucji przez Szkotów¹⁴. Zbliżone relacje z innymi państwami i regionami europejskimi, np. w Hiszpanii, ukazywały również możliwość zmian ustrojowych w kierunku decentralizacji¹⁵. Dewolucja była też lekcją funkcjonowania w Unii Europejskiej, wzmacniając szkockie przygotowanie do działania w ramach wielopoziomowych władz publicznych¹⁶, dzielenia zadań publicznych na różnych szczeblach bez wskazywania jednego najistotniejszego czy najważniejszego. Badania wskazują, że na gruncie bry-

¹⁰ K.J. Nagel, *Transcending the National / Asserting the National: How Stateless Nations like Scotland, Wales and Catalonia React to European Integration*, “Australian Journal of Politics & History” t. 50, nr 1/2004, s. 57–74.

¹¹ W 1997 r. przeprowadzono referendum, w którym dewolucję poparło 74,3% głosujących mieszkańców Szkocji, w konsekwencji w 1998 r. Parlament Zjednoczonego Królestwa uchwalił ustawę o Szkocji (Scotland Act). Na mocy tego aktu powstał Parlament Szkocki, do którego pierwsze wybory odbyły się w 1999 r. Parlament ten ma kompetencje prawodawcze we wszystkich sprawach niezastrzeżonych w ustawie o Szkocji na rzecz Parlamentu Zjednoczonego Królestwa (zastrzeżono np. kwestie polityki zagranicznej czy obronności). W XXI w. kilkakrotnie poszerzano zakres kompetencji instytucji dewolucyjnych.

¹² G. Walker, *The Labour Party in Scotland. Religion, the Union, and the Irish Dimension*, Palgrave Macmillan, London 2016, s. 45.

¹³ A. Ichijo, *Scottish Nationalism and the Idea of Europe: Concepts of Europe and the Nation*, London 2004, s. 55–56.

¹⁴ Wprowadzono tutaj pojęcie „europeizacji secesji”. P. Dardanelli, *Between Two Unions: Europeanisation and Scottish Devolution*, Manchester 2006.

¹⁵ A. Ichijo, *Entrenchment of unionist nationalism: devolution and the discourse of national identity in Scotland*, “National Identities” t. 14, nr 1/2012, s. 9–10.

¹⁶ A. Ramsay, *Nine reasons Scotland is more Remain (and what will happen if it's dragged out)*, 14.06.2016, <https://www.opendemocracy.net/uk/adam-ramsay/eight-reasons-scotland-is-more-remain-and-what-will-happen-if-its-dragged-out> (dostęp 5.02.2019).

tyjskim kluczem dla powstania poczucia europejskości jest przekonanie, że „połączenie naszej suwerenności z innymi narodami Unii Europejskiej pozwala Wielkiej Brytanii osiągnąć o wiele więcej, niż kiedykolwiek mogłaby zrobić sama”¹⁷.

Szkocja w przeszłości wykorzystwała obecność w UE do wypracowania porozumień o współpracy z regionami Katalonii, Toskanii, Bawarii i Flandrii oraz niektórymi krajami, takimi jak Estonia. UE była areną, którą można określić jako nową strukturę możliwości dla zdecentralizowanych administracji, takich jak Szkocja. Aktywnie wykorzystywały one sieciową strukturę UE, wchodząc w bardziej sformalizowane instytucje, jak RegLeg (Regiony posiadające uprawnienia legislacyjne) lub nieformalne, oparte bardziej na bieżących interesach¹⁸. Z obecności w UE korzystały nie tylko szkockie instytucje, ale także partie polityczne o regionalnym charakterze. SNP stało się aktywnym członkiem Wolnego Przymierza Europejskiego (*European Free Alliance*, EFA) w 1983 r., gdzie możliwe było nawiązanie bliższych związków z partiami regionalnymi z całej Europy i stworzenie sieci wzajemnego wsparcia i wymiany doświadczeń¹⁹. Znaczenie miał też fakt, że pierwszy ważny sukces wyborczy SNP w czasach powojennych odniosła Winnie Ewing, zdobywając mandat posłanki do Parlamentu Europejskiego, która przez swoją działalność w Strasburgu wzmocniła europejski wymiar ideologii SNP. Dodać należy tutaj zastrzeżenie, że choć przez krótki czas SNP stawiała sobie za cel zwiększenie reprezentacji Szkocji w Komitecie Regionów w 1994 r., to szybko wycofała się z tej idei z powodu wewnętrznych podziałów i powróciła do jednoznacznego postulatu niepodległości²⁰. Problemem było zaklasyfikowanie swojego terytorium jedynie jako „regionu” i zamieszczenie Szkocji w takich ramach. Także przekonanie o potrzebie radykalnej regionalizacji Europy nie było powszechne w partii²¹. Pojawiały się wśród badaczy opinie, że zmiana programowa w kierunku proeuropejskim partii regionalnych, takich jak SNP, była w dużym stopniu skutkiem funkcjonowania insty-

¹⁷ R. Haesly, *Identifying Scotland and Wales: types of Scottish and Welsh national identities*, „Nations and nationalism” t. 11, nr 2/2005, s. 34–35.

¹⁸ D. Birrell, A. M. Gray, *Devolution: The Social, Political and Policy Implications of Brexit for Scotland, Wales and Northern Ireland*, „Journal of Social Policy” t. 46, nr 4 (specjalny)/2017, s. 765–782.

¹⁹ E. Hepburn, P.J. McLoughlin, *Celtic nationalism and supranationalism: comparing Scottish and Northern Ireland responses to Europe*, „The British Journal of Politics & International Relations” t. 13, nr 3/2013, s. 391.

²⁰ E. Hepburn, *Scottish autonomy and European integration: the response of Scotland's political parties*, w: *European Integration and the Nationalities Question*, red. J. McGarry, M. Keating, London 2006, s. 241–254.

²¹ E. Hepburn, P.J. McLoughlin, op. cit., s. 393.

tucji europejskich wedle określonych mechanizmów. Aby efektywnie wykorzystać nowe możliwości na europejskiej arenie politycznej, partie te musiały przyjąć reguły gry, akcentując obywatelskie ujęcie tożsamości narodowej i podkreślając poparcie dla progresywnych wartości²². W rzeczywistości polityka „Niepodległość w Europie” miała znaczący wpływ na podejście SNP do niepodległości, stała się najpopularniejszą polityką szczegółową tej partii, choć można mieć wątpliwości czy przyniosła bezpośrednio korzyści na niwie wyborczej²³.

Liderzy SNP uznali, że osiągnięcie absolutnej suwerenności państwa nie jest możliwe w zglobalizowanym świecie i jako taka musi być ona względna i ograniczona przez wzajemne porozumienia międzynarodowe²⁴. Teoretyczną podbudowę do takiego podejścia SNP można znaleźć w pismach zmarłego Neila MacCormicka, teoretyka prawa i posła do Parlamentu Europejskiego z SNP, który zdefiniował koncepcję tzw. państwa postsuwerennego. MacCormick argumentował, że integracja europejska zastąpiła suwerenność absolutną sprawowaną wcześniej przez państwa członkowskie UE bardziej pluralistycznym rozwiązaniem, w którym nowe zasady wiążą te państwa na szczeblu europejskim, pozbawiając je niektórych uprawnień wcześniej sprawowanych na szczeblu krajowym. Jednocześnie doktryna pomocniczości nakazuje decentralizację władzy – od strony państwa na rzecz władz regionalnych lub nawet na rzecz nowo utworzonych instytucji krajowych, które odchodzą od istniejących dużych państw wielonarodowych. Z punktu widzenia MacCormicka upadek tradycyjnego modelu absolutnej suwerenności państwowej tworzy nową epokę, w której szkockie instytucje mogą przejąć pewne ważne uprawnienia poprzednio sprawowane na Westminsterze, podczas gdy w innych dziedzinach jednocześnie podlegają instytucjom na szczeblu europejskim, a nawet brytyjskim²⁵. Rozwinięciem tej koncepcji stały się modyfikacje wizji niepodległości, które zaczęły obejmować zachowanie unii koron z 1603 r. czy np. pozostawienie polityki monetarnej Bankowi Anglii (wraz z utrzymaniem funta brytyjskiego jako waluty).

Opisywana generalnie pozytywna relacja między regionami oraz narodami bezpaństwowymi a Unią Europejską może być jednak przez kry-

²² E. Hepburn, *The Rise and Fall of a “Europe of the Regions”*, “Regional & Federal Studies” t. 18, nr 5/2008, s. 546.

²³ D. Beauregard, *The Cultural Conceits of Subnational Governments of National Minorities: A Comparative Analysis of the Cultural Policies of Québec, Scotland, & Catalonia*, Ottawa 2016, s. 325.

²⁴ A. Ichijo, *Scottish Nationalism...*, op. cit., s. 47–48.

²⁵ B. Jackson, *The Political Thought of Scottish Nationalism*, “The Political Quarterly” t. 85, nr 1/2014, s. 54–55.

tyków postrzegana jako zaplanowana, element szerszego projektu ograniczania pozycji i oddolnego osłabiania państw członkowskich – przez wzmocnienie regionów i w konsekwencji wzmocnienie UE. Opinia taka nie znajduje jednak szerszego uzasadnienia, zwłaszcza gdy obserwować można dominację komponentu międzyrządowego w definiowaniu kierunków polityki europejskiej. Przyznać jednak należy, że w aktualnym modelu państwa narodowe muszą uzasadnić swoje prawo do rządzenia w konkurencji z innymi potencjalnymi wyznaczonymi terytorialnie lub funkcjonalnie bytami politycznymi, kiedy stawiane są pytania dotyczące legitymizacji i poszukiwania w danej sytuacji właściwego organu decyzyjnego²⁶.

W referendum niepodległościowym w 2014 r. większość Szkotów opowiedziała się za pozostaniem w WB zamiast secesji. Ale gdyby próbować ówczesnie znaleźć najbardziej preferowany przez Szkotów model ustrojowy, byłaby to radykalna dewolucja (zwana czasem skrótowo *DevoMax*), w której większość kompetencji zostałaaby przekazana szczeblowi szkockiemu, przy zachowaniu formalnego statusu części WB (z kompetencjami głównie w zakresie w obronności czy polityki zagranicznej), która byłaby członkiem UE²⁷. Co szczególnie istotne, podczas niesłyszanej intensywnej kampanii 2014 r. kwestia europejska była jedną z najważniejszych. Poza sporem była ocena członkostwa (pozytywna), kontrowersje dotyczyły tego, jaki wybór referendalny najlepiej zagwarantuje dalszą i nieprzerwaną obecność Szkocji w UE. Przeciwnicy niepodległości wskazywali, że Szkoci po secesji, przynajmniej na kilkuletni okres, przestaną być członkami UE, za to głosowanie za pozostaniem w WB jest rozwiązaniem bezpiecznym w tym zakresie. Niespodziewany przebieg wydarzeń podczas następujących dwóch lat negatywnie zweryfikował te prognozy. Wydaje się jednak, że w kampanii 2014 r. kwestia europejska sprzyjała przeciwnikom, a nie zwolennikom niepodległości.

Przed referendum w sprawie dalszego członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej z 2016 r. premier Szkocji Nicola Sturgeon zapowiadała, że „nie planuje ani nie proponuje kolejnego referendum niepodległościowego”, ale jednocześnie zastrzegła, że decyzja może być inna, jeżeli sytuacja zmieniłaby się pod wpływem „istotnej zmiany okoliczności lub opinii publicznej”²⁸. Wyniki referendum z 2016 r. potraktowano właśnie

²⁶ J. Gilgrist, *Imagining the Scottish Economy: Economic (In)Security and the 'Hidden Politics' of Independence*, Plymouth 2017, s. 67.

²⁷ R. Mann, S. Fenton, *Nation, Class and Resentment The Politics of National Identity in England, Scotland and Wales*, London 2017, s. 167–168.

²⁸ *Election 2015: Sturgeon says only 'material change' could spark Scots referendum*, 8.04.2015, <https://www.bbc.com/news/election-2015-scotland-32222806> (dostęp 15.02.2019).

jako istotną zmianę okoliczności – WB po brexicie stanie się innym państwem niż była w roku 2014 r., w szczególności że będzie to miało miejsce bez akceptacji szkockiego społeczeństwa, które wyraźnie opowiedziało się za pozostaniem. W marcu 2017 r. w Parlamencie Szkockim koncepcja drugiego referendum w sprawie niepodległości Szkocji została poparta przez większość posłów, ale rząd Wielkiej Brytanii wyraźnie oświadczył, że nie pozwoli na głosowanie, w szczególności nie przed zakończeniem negocjacji brexitowych. Wyniki głosowania w wyborach do Izby Gmin w czerwcu 2017 r., niekorzystne dla SNP, były interpretowane jako głos sprzeciwu Szkotów wobec ponownego referendum niepodległościowego.

Gdyby ponownie miała toczyć się kampania referendalna w sprawie secesji Szkocji, to ramy debaty byłyby zupełnie inne. Konsekwencje secesji w nowych realiach byłyby daleko bardziej idące, choć stanowiłyby szansę na utrzymanie członkostwa w UE. Pamiętać należy, że warunki ekonomiczne dla szkockiej niepodległości są przez wielu analityków uznawane za gorsze²⁹. Co zaskakujące, mimo istotnej dynamiki wydarzeń w latach 2014–2017 poparcie dla niepodległości jest stabilne i oscyluje w okolicach 40–45%. Decyzja o brexicie nie przyniosła istotnej i trwałej zmiany, podobnie wskazywane wyżej relatywne osłabienie popularności SNP. Pamiętać jednak należy, że kampanie referendalne potrafią doprowadzić do zmian preferencji większych niż kampanie wyborcze. Proces brexitu oraz kontekst politycznego chaosu w Londynie może być dla SNP korzystny, ułatwiając budowanie wizerunku jako partii broniącej Szkotów przed angielskim rządem³⁰. Rządzący w WB torysi są odlegli ideologicznie i mało skorzy do ustępstw na rzecz Szkocji, co również sprzyja SNP³¹. Preferencyjne traktowanie spotka prawdopodobnie Irlandczyków, co może być odbierane niekorzystnie zwłaszcza w świetle koalicji parlamentarnej z Demokratyczną Partią Unionistyczną (*Democratic Unionist Party, DUP*).

²⁹ Negatywny wpływ mają obawy co do stanu szkockiej gospodarki – ceny ropy spadły od czasu pierwszego referendum, kiedy to cena baryłki oscylowała ok. 100 dolarów, podczas gdy na początku 2019 r. była nawet o 50% niższa. Także „deficyt krajowy” Szkocji wynosi w relacji do szkockiego PKB znacznie więcej niż deficyt WB w stosunku PKB WB. C. Pattie, R. Johnston, *Scottish national identity: why the question of Europe could actually keep the UK together*, 20.03.2017, <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/could-europe-prevent-the-break-up-of-britain/> (dostęp 15.02.2019).

³⁰ Zob. szerzej T. Czapiewski, *Między niepodległością a Unią Europejską. O paradoksach postawy Szkockiej Partii Narodowej wobec Brexitu*, „Politeja” t. 46, nr 1/2017, s. 65–83.

³¹ N. Henceroth, C.B. Jensen, *Confrontation and competition: The electoral benefits of regionalist parties' positions in parliamentary democracies*, „Party Politics” t. 24, nr 6/2018, s. 629–639.

Wsparcie rozwoju społecznego w oparciu o wartości lewicowe

W pierwszym rządzie należy stwierdzić, że Szkoci od długiego czasu głosują na lewicowe partie częściej niż Anglicy, a tożsamość szkocka jest powiązana z wartościami lewicowymi³². Szkocki system partyjny ma silnie asymetryczny charakter, gdzie dominują partie o apelu programowym, który można określić jako lewicowy³³. Do tej kategorii należy zaliczyć m.in. SNP oraz Szkocką Partię Pracy, jedyne partie, które wygrywały wybory do Parlamentu Szkockiego od momentu jego powstania w 1999 r.

Postulowana przez SNP szkocka państwowość to nie tylko wyrażanie tożsamości narodowej, ale w szczególności „narzędzie realizacji bardziej egalitarnego społeczeństwa”³⁴. Współczesny szkocki nacjonalizm jest silnie związany z lewicowym programem politycznym, co dobrze opisał szkocki powieściopisarz Irvine Welsh, argumentując, że unionizm z punktu widzenia Szkocji „narzucił nam 35 lat destrukcyjnego neoliberalizmu i uniemożliwił nam stanie się europejską socjaldemokracją, do czego jesteśmy predysponowani”³⁵. SNP przesunął się na pozycję wspierania integracji europejskiej pod koniec lat 80., co zbiegło się w czasie z okresem reformy funduszy strukturalnych oraz z przekonującą wizją „Europy socjalnej” Jacquesa Delorsa. SNP zaczęło postrzegać Europę jako źródło inspiracji dla niepodległej Szkocji, uznając ją za czynnik ułatwiający tworzenie socjaldemokratycznego państwa narodowego. Szczególnego państwa narodowego – w obrębie struktur wielonarodowych, gdzie UE miała mieć istotny wpływ polityczny i prawny na Szkocję, i z unią walutową z Anglią, w ramach której polityka finansowa powierzona byłaby instytucji zagranicznej, Bankowi Anglii. Wedle niektórych badaczy SNP świadomie podjął próbę budowy podwójnej – szkockiej i euro-

³² A. Ichijo, *Scottish Nationalism...*, op. cit., s. 144.

³³ Przyjmuje się tutaj szerokie rozumienie pojęcia lewicowości, które uwzględnia szereg wartości i postulatów, które współcześnie przypisuje się partiom lewicowym. Obejmują one zarówno sferę ekonomiczną (akcentowanie równości ponad wolność, wysoki poziom redystrybucji, zaangażowanie państwa w gospodarkę, liczne programy socjalne, szeroki zakres dobrej jakości usług publicznych), jak i światopoglądową (m.in. świeckość, aktywna ochrona praw kobiet i mniejszości seksualnych, otwartość na wielokulturowość, liberalne prawo karne).

³⁴ B. Jackson, *The Political Thought...*, op. cit., s. 53.

³⁵ A. Mackie, *The Impact of National Identity on the Brexit Vote: Explaining the Variance in Support of the European Union Between Scotland and England*, Helsinki 2018, s. 48.

pejskiej – tożsamości opartej o wartości socjaldemokratyczne, co celowo wyklucza brytyjskość³⁶.

W kampanii referendum niepodległościowego środowiska secesjonistyczne koncentrowały swój przekaz nie na ucisku ze strony Westminsteru, ale na egalitarnych i progresywnych wartościach, takich jak pokój, sprawiedliwsze płace, zwiększony dobrobyt w społeczności międzynarodowej i bliższe relacje między rządem a społeczeństwem³⁷. Tak ujmowany nacjonalizm w znacznie mniejszym stopniu dotyczył wyższości kulturowej tradycyjnie kojarzonej z ruchami nacjonalistycznymi, a w większym – upodmiotowienia politycznego, mieszcząc się w nurcie obywatelskiego nacjonalizmu³⁸. SNP od lat stara się podkreślić spójność takiego nacjonalizmu z projektem europejskim. Niepodległa Szkocja miałaby szeroko czerpać z dorobku Europy kontynentalnej, posiadając pisemną konstytucję, opierając model państwa na współpracy międzyrządowej (w układzie wertykalnym i horyzontalnym), a nie scentralizowanym, jednopartyjnym zarządzaniu jak w Westminsterze. Wyraźnie odrzucano konserwatywną wizję Wielkiej Brytanii, opartej na zasadach suwerenności parlamentu brytyjskiego oraz indywidualizmie. Ta odrzucana brytyjska wizja obejmowała także stwierdzenie jedności Brytyjczyków wywodzącej się ze wspólnych wartości, centralną pozycję brytyjskich interesów we wszystkich kwestiach, czy to krajowych, czy zagranicznych, a także sceptycyzm wobec zaangażowania w sprawy europejskie, rozbudowy państwa opiekuńczego czy decentralizacji ustrojowej³⁹. Polityka szkocka, której odrębność znalazła instytucjonalne podstawy w latach 1997–1999, miała być „nową” polityką – opartą na konsensusie jako podstawie tożsamości obywatelskiej Szkocji i europejską w rozumieniu kontynentalnym, przeciwstawnym do modelu westminsterskiego⁴⁰.

³⁶ C. Sutherland, *Another nation-building bloc? Integrating nationalist ideology into the EU and ASEAN*, „Asia Europe Journal” t. 3, nr 2/2005, s. 141–157; C. Sutherland, *Nation-building through discourse theory*, „Nations and Nationalism” t. 11, nr 2/2005, s. 185–202.

³⁷ N. McGarvey, F. Stewart, *European, not British? Scottish Nationalism and the EU Referendum*, w: *The Future of the UK. Between Internal and External Divisions*, red. M. Guderjan, Berlin 2016, s. 60–62.

³⁸ K. Jaskułowski, *Nacjonalizm obywatelski i etniczny: geneza i krytyka typologii*, w: *Nacjonalizm, etniczność i wielokulturowość na Bliskim i Dalekim Wschodzie*, red. A. Jelonk, Kraków 2011, s. 59–70. K. Jaskułowski, *Nacjonalizm bez narodów. Nacjonalizm w koncepcjach anglosaskich nauk społecznych*, Wrocław 2009.

³⁹ N. McGarvey, F. Stewart, *European, not British? Scottish Nationalism and the EU Referendum*, w: *The Future of the UK. Between Internal and External Divisions*, red. M. Guderjan, Berlin 2016, s. 62–63.

⁴⁰ D. Arter, *The Scottish parliament: a Scandinavian-style assembly?*, London 2004; D. Arter, *Democracy in Scandinavia: consensual, majoritarian or mixed?*, Manchester 2006.

Dodać należy, że Szkocja w sposób wymierny była beneficjentem Europejskiego Funduszu Społecznego, koncentrując się na kwestiach wyrównania szans, zrównoważonego zatrudnienia oraz walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Dzięki temu finansowaniu w latach 2007–2013 Szkocja była w stanie realizować strategiczne priorytety w zakresie zmniejszania ubóstwa, wzrostu zatrudnienia i efektywności energetycznej. Wiele obszarów, w których UE prowadziła działalność prawodawczą w formie dyrektyw i rozporządzeń, jednocześnie należało do materii podlegających dewolucji, obejmujących politykę społeczną, ekonomię, spójność społeczną, ochronę konsumentów i system opieki zdrowotnej. Wśród najważniejszych dyrektyw z perspektywy szkockiej należy wymienić: w sprawie czasu pracy, praw pracowniczych i ochrony macierzyństwa, które zostały włączone do brytyjskiej ustawy antydyskryminacyjnej (*Equality Act*) z 2010 r.⁴¹ i są powszechnie traktowane jako dorobek integracji europejskiej zasługujący na ochronę. Wyraźnie pozytywna ocena obecności Szkocji w UE została także wyrażona przez organizację reprezentującą samorząd lokalny, która akcentowała skalę wsparcia finansowania i możliwość budowania relacji z innymi społecznościami⁴².

Warto też podkreślić, że w ramach integracji europejskiej szczególnie miejsce zajmowała współpraca z państwami skandynawskimi. Idea tej kooperacji była szeroko obecna w Białej Księdze w sprawie niepodległości wydanej przez rząd Szkocji w 2013 r. – niepodległość pomogłaby Szkocji osiągnąć nordycki poziom równości i sukcesu. Ważną funkcję miała pełnić Rada Nordycka jako wzorzec dla nowych form kooperacji na obszarze Wysp Brytyjskich⁴³, a ponadto jako mechanizm integracji w kierunku formalnej unii politycznej i społecznej z regionem nordyckim⁴⁴. Współpraca miała wedle deklaracji wspierać proces budowy postępowego i sprawiedliwego społeczeństwa w Szkocji i jest postrzegana jako przedsięwzięcie socjaldemokratyczne, a nie element aktywności geopolitycznej. Współpraca nordycka opiera się w dużym stopniu na podobieństwie ideologicznym między SNP czy Szkocką Partią Pracy a dominującym nurtem elit politycznych państw nordyckich⁴⁵.

⁴¹ N. Georghiou, A. Evans, *Brexit: the impact on equalities and human rights*, “Scottish Parliament Information Centre Briefing” nr 82/2016.

⁴² *COSLA Guide to the EU Referendum. Scottish Local Government influencing the EU agenda*, http://www.cosla.gov.uk/sites/default/files/documents/cosla_guide_to_the_eu_referendum-booklet_5.pdf (dostęp 15.02.2019).

⁴³ L. Jones, *Scotland's Nordic unionists: From union to union?*, Huddersfield 2016, s. 31–33.

⁴⁴ A.J. Bailes, B. Þórhallsson, R.L. Johnstone, *Scotland as an Independent Small State: Where would it seek shelter?*, “Stjórnsmál og Stjórnarsýsla” t. 8, nr 1/2013.

⁴⁵ L. Jones, op. cit., s. 68.

Wzmacnianie odrębności szkockiej tożsamości narodowej

Szkotów od południowych sąsiadów historycznie odróżniało silne poczucie tożsamości przestrzennej, wzmocnione przez chęć Szkocji do rozwijania stosunków z innymi krajami europejskimi – takimi jak Francja i Niemcy, które miały znaczny wpływ na kulturę i system prawny kraju⁴⁶. Szkoci mają dużo szersze i złożone postrzeganie tożsamości narodowej, które paradoksalnie nabyli dzięki swojemu udziałowi w brytyjskim projekcie. Doświadczenie to nie jest dzielone przez Anglików, nieświadomych rozdzielności Anglii i Wielkiej Brytanii w momentach innych niż rozgrywki piłki nożnej czy rugby.

Los Szkocji od wieków zdeterminowany jest przez bliskość wielkiego i jedyne go sąsiada, którą jeden z najbardziej uznanych szkockich historyków Tom M. Devine ujął metaforycznie w tytule swojego artykułu: *W łóżku ze słoniem. Prawie 300 lat unii szkocko-angielskiej*⁴⁷. Dominacja ta obejmowała wszystkie możliwe płaszczyzny, od ekonomicznej przez kulturową, na politycznej kończąc. Nie należy jednak wpadać w pułapkę wyłącznie jednostronnego oglądu tej relacji w kategoriach napastnika i ofiary – z perspektywy wybranych szkockich grup społecznych czy jednostek zbliżenie angielsko-szkockie było korzystne. Nie zmienia to faktu, że poczucie zagrożenia ze strony wielkiego sąsiada obecne jest ciągle w narodowej świadomości i zostało trwale wbudowane w szkocką tożsamość. Jest to zjawisko częste wśród narodów bezpieczeństwa. Tożsamość budowana jest niejako w opozycji do tożsamości narodu państwowego/dominującego. Z tego powodu brytyjski, a konkretniej pisząc – angielski eurosceptycyzm przyjmowany jest z dużą dozą nieufności. Owa niechęć w kontekście polityki europejskiej bywa odwzajemniona, co najbardziej barwnie ujął konserwatywny dziennikarz „The Spectator”, określając szkocką politykę ostatnich lat za poddanie się władzy „kontynentalnego superpaństwa kierowanego przez dwóch leniwych obżartuchów (*gravy-guzzlers*) z Luksemburga i Polski”⁴⁸.

Unia Europejska nie jest w dominującym w Szkocji ujęciu biurokratycznym⁴⁹ i mitycznym lewiatanem, ale obrońcą słabych przed potężnymi, a konkretniej pisząc – słabych peryferiów przed potężnymi centra-

⁴⁶ K. Webb, *The growth of nationalism in Scotland*, Glasgow 1977, s. 15–16 za D. Beauregard, *The Cultural Conceits of Subnational Governments of National Minorities: A Comparative Analysis of the Cultural Policies of Québec, Scotland, & Catalonia*, Ottawa 2016, s. 287.

⁴⁷ T.M. Devine, *In Bed with the Elephant*, „Scottish Affairs” nr 57/2006.

⁴⁸ L. Evans, *Does the tantrum-prone SNP not realise how privileged Scotland is?*, „The Spectator” 13.06.2018.

⁴⁹ S. Meyer, *The European Union: An Un-Democratic Leviathan That Britain Might Just Escape*, „The Stream” 16.06.2016, <https://stream.org/european-union-un-democratic-leviathan-britain-might-just-escape/> (dostęp 5.02.2019).

mi (państw). Szkoccy nacjonaści często przedstawiają Szkocję w biegu historii, w szczególności współczesnej, jako ofiarę polityczno-ekonomicznych eksperymentów londyńskich rządów w duchu neoliberalnym, w szczególności tych pod przywództwem torysów (Margaret Thatcher zajmuje tutaj poczesne miejsce jako negatywny bohater⁵⁰). UE może hamować i ograniczać takie działania, więc wyjście z Unii uczyni Szkocję bezbronną, zostawiając jako jedyne rozwiązanie secesję i niepodległość.

Rząd szkocki regularnie dystansuje się od stanowiska rządu brytyjskiego w sprawie Europy, podobnie jak w kwestii wielokulturowości i imigracji, starając się przedstawić Szkocję jako społeczeństwo o wiele bardziej otwarte, postępowe i tolerancyjne niż angielskie. Szkoccy liderzy polityczni konsekwentnie definiują się w kontekście Unii Europejskiej, podkreślając korzystanie z europejskich norm, instytucji i instrumentów politycznych, które mogłyby wspierać szkocką politykę imigracyjną i integracyjną. SNP w dużym stopniu instrumentalnie wykorzystywała sektor polityki imigracyjnej w ramach swoistej wertykalnej rywalizacji ze Zjednoczonym Królestwem co do zakresu kompetencji Szkocji i jej statusu ustrojowego. W konsekwencji SNP podkreślało niezdolność szkockiego rządu do wypracowania własnych rozwiązań dla specyficznych szkockich wyzwań gospodarczych i demograficznych w istniejącym modelu ustrojowym⁵¹. Dodać należy, że w Szkocji politycy o rozbieżnych stanowiskach w kwestii szkockiej niepodległości mają jednak wspólne cele dotyczące imigracji i różnorodności⁵².

Badania elektoratu z okresu referendum w sprawie dalszego członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej z 2016 r. pokazały, że poparcie dla członkostwa w UE związane było z postawami wobec imigracji. Konsekwentnie wykazywano, że w Szkocji powszechniejsze są opinie, że imigracja przynosi pozytywne skutki dla kraju, że nie ma konieczności jej ograniczania, a generalnie cała kwestia imigracji ma niższą wagę na publicznej agendzie problemowej. Badania z 2013 r. wykazały, że postulat zmniejszenia imigracji popiera 58% Szkotów, podczas gdy w pozostałych częściach WB 75%. 41% Szkotów oceniło imigrację jako generalnie dobrą dla kraju, a 31% prezentowało przeciwną opinię⁵³.

⁵⁰ Zob. szerzej T. Czapiewski, *The Political Myth of Margaret Thatcher in Scotland*, „Polish Political Science Yearbook” t. 45/2016, s. 85–98.

⁵¹ F. Barker, *Civic and Economic Nationalism: The Scottish Turn to Immigration, w: Nationalism, Identity and the Governance of Diversity. Old Politics, New Arrivals*, red. F. Barker, New York 2015, s. 155.

⁵² Ibidem, s. 164, 166.

⁵³ *Report: Immigration and Independence: Public Opinion on Immigration in Scotland in the Context of the Referendum Debate*, https://migrationobservatory.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2016/04/Report-Immigration_Independence.pdf (dostęp 15.02.2019).

Akceptacja imigracji może mieć związek z tym, że Szkoci są narodem emigrantów, z ogromną diasporą w Kanadzie, Australii czy Nowej Zelandii. Napływ Polaków w XX i XXI w. (w okresie wojny i poakcesyjny) to pierwsze wielkie fale imigrantów w historii Szkocji (za wyjątkiem wielowiekowego procesu migracji Irlandczyków)⁵⁴. Fale migracyjne z lat 60. i 70. z byłych kolonii brytyjskich omijały co do zasady Szkocję⁵⁵.

Rząd szkocki, ale również ważne organizacje pozarządowe działające w obszarze kultury odwołują się często do retoryki przywracania szkockiej kulturze właściwego miejsca w Europie. Przykładem może być tu popularne Stowarzyszenie Krzyża św. Andrzeja (*Saltire Society*), którego deklarowanym celem jest promowanie i celebrowanie „wyjątkowości szkockiej kultury”, co miało stanowić sposób na odzyskanie pozycji Szkocji jako aktywnego uczestnika w obrębie kultury europejskiej i międzynarodowej. Osiągnięcia przeszłości miały być środkiem rozwoju Szkocji jako „siły twórczej w cywilizacji europejskiej” przy jednoczesnym wzmocnieniu „więzi kulturowych Szkocji z innymi krajami i narodami”⁵⁶.

Znamienne było zachowanie posła Angusa Robertsona, ówczesnego przewodniczącego klubu SNP w Izbie Gmin, który 24 czerwca 2016 r. – w dzień ogłoszenia wyników referendum w sprawie wyjścia z UE – udzielał mediom wywiadów w języku niemieckim, co było świadomą decyzją, symbolicznym i efektywnym komunikatem podkreślającym proeuropejskość i w ten sposób wyjątkowość szkockiego narodu na tle brytyjskim⁵⁷. Wielu posłów Parlamentu Szkockiego lubi podkreślać biegłość w posługiwaniu się językami kontynentu europejskiego. Dla szkockich środowisk narodowościowych postulat nauki języków obcych (europejskich) był fundamentem modelu edukacyjnego⁵⁸.

⁵⁴ Zob. szerzej T. Czapiewski, *Polska migracja do Szkocji po akcesji do Unii Europejskiej*, „Przeszłość Demograficzna Polski” t. 38, nr 3/2016, s. 151–175.

⁵⁵ Oczywiście różnica dotyczy skali zjawisk czy dominujących sposobów reakcji, ale problem nietolerancji religijnej, wcześniej wobec katolików, obecnie głównie muzułmanów, jest dostrzegalny. W literaturze naukowej szereg pozycji analizuje stały problem islamofobii S. Bonino, *Muslims in Scotland: the making of community in a post-9/11 world*, Edinburgh 2016; S. Harris, *Muslims in Scotland: integrationism, state racism and the 'Scottish dream'*, „Race & Class” t. 60, nr 2/2018, s. 114–119.

⁵⁶ Saltire Society, *Report Of The Saltire Commission*, s. 7, 14, <http://www.saltiresociety.org.uk/Downloads/Saltire-CommLsion-Report.pdf> (dostęp 15.02.2019).

⁵⁷ A. Phipps, *Language Plenty. Refugees and the Post-Brexit World: New Practices from Scotland*, w: *Languages after Brexit. How the UK Speaks to the World*, red. M. Kelly, Palgrave Macmillan 2018, s. 95–96.

⁵⁸ H. Doughty, M. Spöring, *Modern Languages in Scotland in the Context of Brexit*, w: *Languages after Brexit. How the UK Speaks to the World*, red. M. Kelly, Palgrave Macmillan 2018, s. 95–96, 140.

Podsumowanie

Wyróżnienie trzech podstawowych funkcji integracji europejskiej z perspektywy szkockich elit politycznych znajduje uzasadnienie, choć nie zawsze jest możliwe precyzyjne rozgraniczenie między nimi. Łatwo także można dostrzec, że istnieją wzajemne powiązania między poszczególnymi elementami tych funkcji. Przykładowo, otwartość na imigrację jest konsekwencją obywatelskiego i europejskiego ujęcia szkockiej tożsamości narodowej, a proimigracyjność jako postulat programowy jest także zazwyczaj przypisywana partiom o proweniencji lewicowej. Zwiększenie imigracji, która zaspokajała określone potrzeby Szkocji, było możliwe dzięki członkostwu w Unii Europejskiej, ale dla dalszego prowadzenia takiej polityki migracyjnej, wedle deklaracji szkockich polityków rządowych, konieczne jest uzyskanie niepodległości.

Szkocja w obecnym kontekście europejskim stała się „nacionalistyczną anomalią ze względu na jej proeuropejską i proimigracyjną postawę”⁵⁹. Powszechność poparcia dla integracji europejskiej wśród elit politycznych jest obecnie nieczęsta już nie tylko na gruncie brytyjskim, ale także ogólnoeuropejskim. Choć w dużym stopniu jest to pochodna szczególnej sytuacji Szkocji, regionu o silnych aspiracjach państwowych, peryferyjnego zarówno w ujęciu geograficznym, jak i politycznych struktur władzy, który przeżył istotne zmiany społeczne w ciągu ostatnich dekad, to wyjaśnienie źródeł tego fenomenu może przynieść wkład we współczesną debatę nad integracją europejską i kierunkami reform. Szczególnie istotne w opinii autora wydają się tutaj spostrzeżenia dotyczące umiejscowienia projektu europejskiego bliżej bieguna lewicowego w osiowych układach postaw i postulatów politycznych, a także dynamicznego i wielopoziomowego definiowania tożsamości narodowej.

Tutaj należy dodać, że szkoccy nacjonałiści czasami nawet sugerują, że nie są nacjonalistami – Alex Salmond swego czasu określił się jako postnacionalista⁶⁰, a Nicola Sturgeon przyznała, że gdyby partia tworzona była współcześnie, nie miałaby w nazwie określenia „narodowa”, ponieważ ma to dla niej „negatywne znaczenie”⁶¹.

Obecnie oficjalne stanowisko rządu Szkocji wobec UE jest jednoznacznie pozytywne, wręcz do przesady, choć jest to zrozumiałe z perspektywy

⁵⁹ R. Engström, *The (dis) continuation of Scottish nationalism? A discursive comparison of the Scottish National Party and National Collective*, „Journal of Political Ideologies” t. 23, nr 1/2018, s. 98.

⁶⁰ S. McAnulla, A. Crines, *The rhetoric of Alex Salmond and the 2014 Scottish independence referendum*, „British Politics” t. 12, nr 4/2017, s. 478.

⁶¹ *Nicola Sturgeon would change SNP name*, 18.08.2017, <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-40975105>.

komunikacji politycznej, która nie sprzyja wielowymiarowym ocenom. „Relacja Szkocji z UE jest dwustronnie korzystna. Szkocja jest narodem o silnym europejskim dziedzictwie, perspektywie i wartościach”⁶². Aktualnie na gruncie szkockim nie są obecne w dyskursie publicznym postulaty dotyczące tego, czym ma być Europa jako taka. Widoczna jest akceptacja stanu aktualnego i trwa raczej poszukiwanie instrumentów zachowania więzi z Europą i definiowania, czym ona może być dla Szkocji, co daje i może dać w przyszłości⁶³. Taką pozycję dobrze oddaje tytuł programowego dokumentu przygotowanego przez rząd Szkocji na koniec 2016 r.: „Miejsce Szkocji w Europie”⁶⁴. Czym jest Europa (utożsamiana silnie z UE), jest tutaj elementem znanym, zdefiniowania wymaga sytuacja Szkocji, zwłaszcza wobec radykalnej zmiany, jaką jest brexit.

Kwestia ukształtowania relacji szkocko-unijnych nie może znaleźć wyczerpującej odpowiedzi w drugiej połowie 2019 r. Oczekiwania szkockie w minimalnym stopniu były dotychczas uwzględniane w procesie negocjacyjnym. Postulat asymetrycznego brexitu w odniesieniu do Szkocji nie znalazł akceptacji i trudno uznać go za realistyczny. Okoliczności te zwiększają determinację środowisk niepodległościowych w dążeniu do kolejnego referendum w sprawie niepodległości i późniejszej akcesji do UE przy statusie niepodległego państwa. Przeszkodą może być brak zgody Parlamentu Brytyjskiego, a niewiadomą jest także ewentualna decyzja Szkotów w takim referendum, ponieważ dotychczasowe badania opinii publicznej nie wskazują na istotną zmianę preferencji w tym zakresie od 2014 r. Kolejny obszar niepewności stanowi kwestia akceptacji wszystkich państw członkowskich (np. takich, jak Hiszpania) dla tego typu poszerzenia UE.

Bibliografia

- Arter D., *The Scottish parliament: a Scandinavian-style assembly?*, London 2004, DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203498552>.
- Arter D., *Democracy in Scandinavia: consensual, majoritarian or mixed?*, Manchester 2006.

⁶² Scottish Government, *Scotland's Place in Europe*, Edinburg 2016, s. 2, <https://www.gov.scot/publications/scotlands-place-europe/> (dostęp 15.02.2019).

⁶³ Rząd, stając, wedle deklaracji, na straży ochrony interesów Szkotów, wszelkie nowe rozwiązania w zakresie budowy relacji WB–UE zamierza poddać weryfikacji pod kątem pięciu kryteriów: interesów demokratycznych (rozumianego w ten sposób, że w nowym modelu Szkocji będą mogli skutecznie artykułować swoje stanowisko), interesów ekonomicznych, ochrony socjalnej, solidarności ponadnarodowej i możliwości wywierania wpływu przez Szkocję.

⁶⁴ Scottish Government, *Scotland's Place...*

- Bailes A.J., Pórhallsson B., Johnstone R.L., *Scotland as an Independent Small State: Where would it seek shelter?*, "Stjórnmal og Stjórnarsýsla" t. 8, nr 1/2013, DOI: <https://doi.org/10.13177/irpa.a.2012.8.1.1>.
- Barker F., *Civic and Economic Nationalism: The Scottish Turn to Immigration*, w: *Nationalism, Identity and the Governance of Diversity. Old Politics, New Arrivals*, red. F. Barker, New York 2015, DOI: https://doi.org/10.1057/9781137339317_5.
- Beauregard D., *The Cultural Conceits of Subnational Governments of National Minorities: A Comparative Analysis of the Cultural Policies of Québec, Scotland, & Catalonia*, Ottawa 2016.
- Birrell D., Gray A.M., *Devolution: The Social, Political and Policy Implications of Brexit for Scotland, Wales and Northern Ireland*, "Journal of Social Policy" t. 46, nr 4 (specjalny)/2017, DOI: <https://doi.org/10.1017/S0047279417000393>.
- Bonino S., *Muslims in Scotland: the making of community in a post-9/11 world*, Edinburgh 2016.
- COSLA *Guide to the EU Referendum. Scottish Local Government influencing the EU agenda*, http://www.cosla.gov.uk/sites/default/files/documents/cosla_guide_to_the_eu_referendum-booklet_5.pdf (dostęp 15.02.2019).
- Czapiewski T., *Szkocja wobec Unii Europejskiej w kontekście referendum niepodległościowego*, w: *Kryzys liberalnej demokracji w Europie i próby jego zażegnania*, red. S. Ossowski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015, s. 75–88.
- Czapiewski T., *Polska migracja do Szkocji po akcesji do Unii Europejskiej*, „Przeszłość Demograficzna Polski” t. 38, nr 3/2016, s. 151–175, DOI: <https://doi.org/10.18276/pdp.2016.3.38-07>.
- Czapiewski T., *Referendum niepodległościowe w Szkocji jako klęska i triumf Szkockiej Partii Narodowej*, „Przegląd Zachodni” nr 1, t. 358/2016, s. 117–132.
- Czapiewski T., *The Political Myth of Margaret Thatcher in Scotland*, „Polish Political Science Yearbook” t. 45/2016, s. 85–98, DOI: <https://doi.org/10.15804/ppsy2016007>.
- Czapiewski T., *Między niepodległością a Unią Europejską. O paradoksach postawy Szkockiej Partii Narodowej wobec Brexitu*, „Politeja” t. 46, nr 1/2017, s. 65–83, DOI: <https://doi.org/10.12797/Politeja.14.2017.46.04>.
- Czapiewski T., *Referendum niepodległościowe w zmieniającym się systemie politycznym. Przykład Szkocji i Zjednoczonego Królestwa*, w: *Zmiany w systemach politycznych w Europie i na Świecie*, red. K. Kamińska-Korolczuk, M. Mielewczyk, R. Ożarowski, Wydawnictwo Athenae Gedanenses, Gdańsk 2017, s. 29–46.

- Dardanelli P., *Between Two Unions: Europeanisation and Scottish Devolution*, Manchester 2006, DOI: <https://doi.org/10.7228/manchester/9780719070808.001.0001>.
- Devine T.M., *In Bed with the Elephant*, “Scottish Affairs” nr 57/2006, DOI: <https://doi.org/10.3366/scot.2006.0049>.
- Doughty H., Spöring M., *Modern Languages in Scotland in the Context of Brexit*, w: *Languages after Brexit. How the UK Speaks to the World*, red. M. Kelly, Palgrave Macmillan 2018, DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-65169-9_3.
- Election 2015: Sturgeon says only ‘material change’ could spark Scots referendum*, 8.04.2015, <https://www.bbc.com/news/election-2015-scotland-32222806> (dostęp 15.02.2019).
- Engström R., *The (dis) continuation of Scottish nationalism? A discursive comparison of the Scottish National Party and National Collective*, “Journal of Political Ideologies” t. 23, nr 1/2018, DOI: <https://doi.org/10.1080/13569317.2017.1397915>.
- Evans L., *Does the tantrum-prone SNP not realise how privileged Scotland is?*, “The Spectator” 13.06.2018.
- Georghiou N., Evans A., *Brexit: the impact on equalities and human rights*, “Scottish Parliament Information Centre Briefing” nr 82/2016.
- Gilgrist J., *Imagining the Scottish Economy: Economic (In)Security and the ‘Hidden Politics’ of Independence*, Plymouth 2017.
- Haesly R., *Identifying Scotland and Wales: types of Scottish and Welsh national identities*, “Nations and nationalism” t. 11, nr 2/2005, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1354-5078.2005.00202.x>.
- Harris S., *Muslims in Scotland: integrationism, state racism and the ‘Scottish dream’*, “Race & Class” t. 60, nr 2/2018, DOI: <https://doi.org/10.1177/0306396818793583>.
- Henceroth N., Jensen C.B., *Confrontation and competition: The electoral benefits of regionalist parties’ positions in parliamentary democracies*, “Party Politics” t. 24, nr 6/2018, DOI: <https://doi.org/10.1177/1354068816688361>.
- Hepburn E., *Scottish autonomy and European integration: the response of Scotland’s political parties*, w: *European Integration and the Nationalities Question*, red. J. McGarry, M. Keating, London 2006.
- Hepburn E., *The New Politics of Autonomy. Territorial Strategies and the uses of European Integration by Political Parties in Scotland, Bavaria and Sardinia 1979–2005*, European University Institute, Florence 2007.
- Hepburn E., *The Rise and Fall of a “Europe of the Regions”*, “Regional & Federal Studies” t. 18, nr 5/2008, DOI: <https://doi.org/10.1080/13597560802351572>.

- Hepburn E., McLoughlin P.J., *Celtic nationalism and supranationalism: comparing Scottish and Northern Ireland responses to Europe*, "The British Journal of Politics & International Relations" t. 13, nr 3/2011, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-856X.2010.00426.x>.
- Ichijo A., *Entrenchment of unionist nationalism: devolution and the discourse of national identity in Scotland*, "National Identities" t. 14, nr 1/2012, DOI: <https://doi.org/10.1080/14608944.2012.657079>.
- Ichijo A., *Scottish Nationalism and the Idea of Europe: Concepts of Europe and the Nation*, London 2004, DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203337806>.
- Jackson B., *The Political Thought of Scottish Nationalism*, "The Political Quarterly" t. 85, nr 1/2014, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-923X.2014.12058.x>.
- Jaskułowski K., *Nacjonalizm bez narodów. Nacjonalizm w koncepcjach anglosaskich nauk społecznych*, Wrocław 2009.
- Jaskułowski K., *Nacjonalizm obywatelski i etniczny: geneza i krytyka typologii*, w: *Nacjonalizm, etniczność i wielokulturowość na Bliskim i Dalekim Wschodzie*, red. A. Jelonek, Kraków 2011.
- Jeffery C., Hough D., *Devolution and Electoral Politics: Where does the UK fit in?*, w: *Devolution and Electoral Politics*, red. D. Hough, C. Jeffery, Manchester 2006.
- Jones L., *Scotland's Nordic unionists: From union to union?*, Huddersfield 2016.
- Mackie A., *The Impact of National Identity on the Brexit Vote: Explaining the Variance in Support of the European Union Between Scotland and England*, Helsinki 2018.
- Mann R., Fenton S., *Nation, Class and Resentment The Politics of National Identity in England, Scotland and Wales*, London 2017, DOI: <https://doi.org/10.1057/978-1-137-46674-7>.
- McAnulla S., Crines A., *The rhetoric of Alex Salmond and the 2014 Scottish independence referendum*, "British Politics" t. 12, nr 4/2017, DOI: <https://doi.org/10.1057/s41293-017-0046-8>.
- McGarvey N., Stewart F., *European, not British? Scottish Nationalism and the EU Referendum*, w: *The Future of the UK. Between Internal and External Divisions*, red. M. Guderjan, Berlin 2016.
- Meyer S., *The European Union: An Un-Democratic Leviathan That Britain Might Just Escape*, "The Stream" 16.06.2016, <https://stream.org/european-union-un-democratic-leviathan-britain-might-just-escape/> (do-step 5.02.2019).
- Nagel K.-J., *Transcending the National / Asserting the National: How Stateless Nations like Scotland, Wales and Catalonia React to European Integration*, "Australian Journal of Politics & History" t. 50, nr 1/2004, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8497.2004.00320.x>.

- Nicola Sturgeon would change SNP name, 18.08.2017, <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-40975105>.
- Pattie C., Johnston R., *Scottish national identity: why the question of Europe could actually keep the UK together*, 20.03.2017, <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/could-europe-prevent-the-break-up-of-britain/> (dostęp 15.02.2019).
- Phipps A., *Language Plenty. Refugees and the Post-Brexit World: New Practices from Scotland*, w: *Languages after Brexit. How the UK Speaks to the World*, red. M. Kelly, Palgrave Macmillan 2018, DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-65169-9_9.
- Ramsay A., *Nine reasons Scotland is more Remain, (and what will happen if it's dragged out)*, 14.06.2016, <https://www.opendemocracy.net/uk/adam-ramsay/eight-reasons-scotland-is-more-remain-and-what-will-happen-if-its-dragged-out> (dostęp 5.02.2019).
- Ramsøy Jerve E., *Explaining Scottish and Catalan Secessionist Mobilization in the Framework of the EU*, 2015.
- Saltire Society, *Report Of The Saltire Commission*, <http://www.saltiresociety.org.uk/Downloads/Saltire-CommIssion-Report.pdf> (dostęp 15.02.2019).
- Scottish Government, *Scotland's Place in Europe*, Edinburg 2016, <https://www.gov.scot/publications/scotlands-place-europe/> (dostęp 15.02.2019).
- Sutherland C., *Another nation-building bloc? Integrating nationalist ideology into the EU and ASEAN*, "Asia Europe Journal" t. 3, nr 2/2005, s. 141–157, DOI: <https://doi.org/10.1007/s10308-005-0141-0>.
- Sutherland C., *Nation building through discourse theory*, "Nations and Nationalism" t. 11, nr 2/2005, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1354-5078.2005.00199.x>.
- The Migration Observatory, *Report: Immigration and Independence: Public Opinion on Immigration in Scotland in the Context of the Referendum Debate*, https://migrationobservatory.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2016/04/Report-Immigration_Independence.pdf (dostęp 15.02.2019).
- Uberoi E., *European Union Referendum 2016*, "House of Commons Library Briefing Papers" 2016, No. CBP 7639, 29 June.
- Walker G., *The Labour Party in Scotland. Religion, the Union, and the Irish Dimension*, Palgrave Macmillan, London 2016.
- Webb K., *The growth of nationalism in Scotland*, Glasgow 1977.